

Näkövammaisten kirjasto Celian lausunto Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle 15.10.2021

HE 146/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2022

Teemat

- Etäopetuksen vaikutus Celian toimintaan ja palvelutarpeisiin (Momentti 29.80.05 Näkövammaisten kirjaston toimintamenot)
- Kirjastojen rooli ja mahdollisuudet digitaalisten taitojen edistäjänä

Lausuntomme keskeiset viestit

- Etäopetus ja pandemian vaikutukset ovat vähentäneet Celian palveluiden saantia ja käyttöä lukemisesteisten oppilaiden, koululaisten ja opiskelijoiden keskuudessa. Tukea lasten, nuorten ja nuorten aikuisten lukutaidon ja lukemisen kehittämiseen tarvitaan kirjastojen ja oppilaitosten sekä Celian väliseen yhteistyöhön ja Celian lukemisen edistämistyöhön. Lukutaidon ja lukemisen edistämiseen liittyvien kansallisten hankkeiden liittymäkohdat muiden vastaavien hankkeiden kanssa on tarpeen ottaa erityisen huomion kohteeksi; samoin lukemisesteisten ihmisten tarpeet ylipäättään.
- Kirjastoilla ja kirjastoammattilaisilla on keskeinen rooli digitaitojen edistämisessä. Celia katsoo, että kirjastojen digitukityöhön ja ammattilaisten osaamisen kehittämiseen on jatkossakin syytä kiinnittää erityistä huomiota. Asialla on vaikutusta myös lukemisen yhdenvertaisuuteen ja Celian verkkopalveluiden käytön opastukseen.

Etäopetuksen vaikutus Celian toimintaan ja palvelutarpeisiin

Celian tehtävänä on antaa lukemisesteisille ihmisille mahdollisuus yhdenvertaiseen lukemiseen eli lukemiseen omilla ehdoillaan. Yhteiskunnallisten vaikuttavuustavoitteiden näkökulmasta tämä tarkoittaa mm. saavutettavan julkaisemisen edistämistä, palveluiden saatavuuden vahvistamista palvelukumppanien

kautta, tuotteiden ja palveluiden kehittämistä lapsille ja nuorille yhteistyössä eri toimijoiden kanssa sekä saavutettavan julkaisemisen täydentämistä Celian kirjatarjonnalla.

667:n yleisen kirjaston lisäksi Celian palvelukumppaneina toimii tällä hetkellä yli 2 234 koulua ja oppilaitosta sekä 44 korkeakoulukirjastoa kaikista korkeakouluista. Palvelukumppaneina pyrimme yhdessä tavoittamaan lukemisesteisiä ihmisiä palveluiden piiriin ja tukemaan heitä sekä asiakkaan oman kirjaston että Celian tarjoamien saavutettavien aineistojen ja palveluiden käytössä.

Etäopetuksen vaikutus Celian toimintaan ja palvelutarpeisiin

Pandemia-ajan etäopetus asetti monenlaisia haasteita oppilaitoksille, opetukseen ja oppimiseen sekä koululaisille ja opiskelijoille perheineen, ja tilanteen vaikutukset ovat pitkäkestoisia. Celian palveluiden osalta tilanne on näkynyt aktiivisuuden laskuna Celian palvelukumppaneiden toiminnassa sekä oppilaiden ja opiskelijoiden palveluiden käytössä. 49 % oppilaitoksista on rekisteröinyt lukemisesteisiä oppilaitaan Celian palveluihin (tilanne 30.6.2021), kun vielä vuonna 2020 osuus oli 63 %. Oppilaitosten rekisteröimistä oppilaista ja opiskelijoista hälyttävästi vain 14,9 % on käyttänyt Celian palveluita (tilanne 15.9.2021). Korkeakoulukirjastojen osalta tilanne on jonkin verran parempi; niiden rekisteröimistä lukemisesteisistä opiskelijoista 32 % käytti palvelua. Vertailun vuoksi voi todeta, että yleisten kirjastojen rekisteröimistä asiakkaista 50 % on käyttänyt Celian palvelua tänä vuonna.

Keinoja

Kokemus on osoittanut, että saavutettavan kirjallisuuden tuottaminen, tarjoaminen sekä asiakkaaksi rekisteröinti eivät yksinään riitä niiden henkilöiden kohdalla, joiden lukutaito on heikko eikä lukeminen kiinnostaa. Nämä ihmiset tarvitsevat riittävää lähitukea löytääkseen itselleen sopivia lukemisen tapoja ja muotoja, kuten äänikirjoja tai taktiilisti luettavia kirjoja, e-kirjoista tai selkokirjoista puhumattakaan. Celialta tämänkaltaisen lähituki edellyttää laajaa yhteistyötä eri toimijoiden kanssa sekä mahdollisuutta ohjata ja neuvoa palvelukumppaneita saavutettavan aineiston hyödyntämisessä, johon Celialla ei nykyisellään ole riittävästi mahdollisuuksia.

Myös Celian palvelukumppanit, erityisesti koulut, oppilaitokset ja kirjastot, tarvitsevat kohdennettua tukea lukemisesteisten ihmisten tavoittamiseen ja yhdenvertaisen lukemisen edistämiseen. Koska kunnat ovat keskenään hyvin erilaisia, saavutettavan aineiston tarjontaa on kehitettävä harkituin keinoin. Kuntien yhteinen e-kirjasto tarvitsee välttämättä jatkuvan, kestävä rahoituksen, jotta kirjallisuuden yhdenvertainen saanti voidaan turvata myös kasvukeskusten ulkopuolella. E-kirjaston saavutettavuudesta on samalla huolehdittava. Lasten, nuorten ja erityisesti nuorten aikuisten aineistoon tulee panostaa jatkossa yhä enemmän - muun muassa lasten ja nuorten valtakunnallisen digikokoelman jatkorahoituksella. Lukutaitoa ja lukemista edistäviltä hankkeilta olisi tarpeellista edellyttää lukemisesteisten ihmisten tarpeiden tarkastelua sekä synergian hakua muiden hankkeiden kanssa. Esimerkiksi lukutaidon ja digitaitojen kehittämistä ei ole järkevää erottaa toisistaan. Samoin kirja-alan

verkkopalveluiden tavoitteiden olisi tarpeen olla soveltuvin osin yhteneväisiä lukemista ja saavutettavuutta edistävien hankkeiden kanssa.

Kirjastojen rooli ja mahdollisuudet digitaalisten taitojen edistäjänä

Eduskunnan sivistysvaliokunnan aloitteesta syksyllä 2020 ryhdyttiin valmistelemaan kansallista lukutaitostrategiaa ja lukutaito-ohjelmaa tukemaan pitkäjänteistä kansallista sekä alueellista lukutaitotyön kehittämistä. Lukutaitostrategian luonnoksen mukaan: ”Digitaalisissa ympäristöissä monilukutaito kytkeytyy tieto- ja viestintäteknologiseen osaamiseen”. Monilukutaito ja digitaidot kulkevat siis käsi kädessä.

Yleiset kirjastot ovat jo pitkään opastaneet kuntalaisia digitaidoissa ja antaneet digitukea. Monet suuretkin toimijat tuntuvat luottavan siihen, että kirjastoissa pystytään neuvomaan ihmisiä digitaalisten palveluiden sisällöissä ja käytössä sekä antamaan digitukea ja laiteopastusta. Kirjastoilla on kuitenkin monia haasteita digituen tarjoamisessa.

Kuten edellä jo todettiin, kirjastoilla ja Celialla on palvelukumppanuus, jonka kautta lukemisesteiset ihmiset voivat päästä saavutettavien kirjastopalveluiden piiriin. Kirjastot tekevät tässä omalta osaltaan aktiivista ja tuloksellista työtä, jossa kohderyhmänä ovat osittain sekä vaikeasti tavoitettavat että lukutaidoltaan ja digiosaamiseltaan haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset. Celia kouluttaa ja opastaa kirjastoammattilaisia Celian palveluihin liittyvissä asioissa, jotta lähituen tarjoaminen paikallisesti olisi helpompaa.

On hyvä huomata, että monissa keskeisissä kehittämishankkeissa kirjastoille saatetaan oletusarvoisesti asettaa digitukijan rooli, jonka toteuttamiseen kirjastot kuitenkin tarvitsevat jatkossakin tukea ja osaamisen kehittämistä. Ei ole tänä päivänäkään tavatonta, että kirjastossa työskentelevällä on työpuhelimena ainoastaan näppäinpuhelin. Ilman tukea ja mahdollisuuksia osaamisen kehittäminen jää erityisesti pienissä kunnissa ammattilaisten oman aktiivisuuden varaan, mikä ei tee tilanteesta yhdenvertaista kirjaston asiakkaillekaan. Siksi Celia katsoo, että kirjastojen digitukityöhön ja ammattilaisten osaamisen kehittämiseen on jatkossakin syytä kiinnittää erityistä huomiota.

Helsingissä 14.10.2021

Näkövammaisten kirjasto Celia

Minna von Zansen

johtaja

0295 333 105, minna.vonzansen@celia.fi

